

TÁJSPECIFIKUS SÁRGABARACK-TERMESZTÉS LEHETŐSÉGEI A DUNA-TISZA KÖZÉN

BEVEZETŐ GONDOLATOK A SÁRGABARACKRÓL

A XX. század eleje óta makacsul tartja magát a kertészeti szakirodalomban az *Armeniaca sp.*-be tartozó kultivárok elnevezésére a kajszibarack és kajsi elnevezés, pedig ez nyelvészeti, botanikai és ökonómiai értelemben (vö. Borhidi 1995, Surányi 1985 és 2011) legalább annyira nem helyes, mint az, hogy bizonyos történeti tényekről nem akarunk tudomást venni. A fajtacsoportok eltérő elnevezéssel írhatók le, amelyek megjelenése a Kárpát-medencében és a biológiai-ökológiai jellemzőkben is különböznek.

Az orosz-ukrán sztyeppe déli része felől már a honfoglalás előtt, a VIII. század táján bekerült térségünkbe a tengeribarack, amelyet ma már csak alanyként használnak. Az igazi kajsi csak néhány évtizeddel a mohácsi csatavesztés után érkezett hozzánk, mégpedig Tolna városába (1568 körül), ahol a törökök sikerrel kezdték termesztetni. A világutazó Evlia Cselebi úgy ír róla, mint Malatyában és nálunk szinte egy időben termesztett gyümölcsöt (vö. Asma 2004). A Kecskeméti Református Levéltárban őrzött okirat szerint Tolna városából Fodor Benedek 1638-ban hozott „kajsi fiakat”. Ez a kecskeméti barack születési dátuma. Viszont az is igaz, hogy 1526 előtti és utáni évtizedekben néhány jeles történelmi alakunk találkozott már kajszibarackkal.

Az már viszont nyomon követhető, hogy a szpáhi-birtokokon (Nagykörös, Cegléd, Kiskunhalas, Szeged, Szabadka) kapott igazi támogatást a kajsi termesztése. Kecskemét és környéke lett azután részben a Gönci kajszinak a génforrása, bár oda mind a Felvidékről, mind az erdélyi területekről kerülhetett kajszibarack. Sok kérdést vet fel a Konrad Gesnertől (1552) származó „Magna et optima” jelzővel említett fajta, amely a kajsziktól eltérően – kevésbé leves és keserűmagvú volt – inkább a Rózsabarack őséneke tekinthető (Faust – Surányi – Nyujtó 1998).

Sok érdekes történeti forrással lehetne még további részleteket közölni, de hogy az *Armeniaca sp.* (már a nemzetség név sem pontos!) elnevezési bonyodalmak honnan származnak – magyarázatot kíván. Az ámbrás cetnek az illatos csontja narancssárga színű, amit sokáig „kajszin” színnek ismertek; a Duna-Tisza közén, főként Kecskemét környékén a sárgabarackot – még az 1930-as években is – kajszinbaracknak nevezték. Az ámbrás szín jelentése elhalványult, s előbb a köznyelvben a feleslegesnek hitt „n”-betű is eltűnt, majd az „i” megrövidült.

Jelenleg az *Armeniaca sp.* több faja is szerepet kap a világ modern nemesítői munkában, amelyek így már végképp nem tekinthetők kajszibaracknak. Ezek alapján teljesen egyet tudunk érteni Borhidi (1995) fajnév használatával, mert minden kajszibarack sárgabarack is, de fordítva nem feltétlenül igaz. A tengeribarackok a legszívósabbak, a kajszibarackok a legfinomabbak, a rózsabarackok a leginkább sharka vírus érzékenyek, az újabb (világ)fajták pedig a legkülönfélébb genetikai és földrajzi származásúak.

Tengeribarack – alanynak

A DUNA-TISZA KÖZI FÖLDRAJZI TÁJ FŐBB JELLEMZŐI

A Gödöllői-dombvidék folytatása az Albertirsai-Monori halomvidék, amelynek a legmagasabb részei 150 m felett vannak. A homokhátság dűnesorai Kecskemét-Nagykörös között ugyancsak kiemelkednek a tájból, majd a Duna-Tisza közének déli részén, a Bácska hazai részén, az Illancs 174 m-ig magasodik az Ólom-hegyen. Látszólag semmi köze a domborzati változatosságnak a sárgabarack termesztetőségéhez. Pedig nemcsak a tavaszi, hanem a téli fagyok lejtőirányú lefolyásában, sőt a jégpászták irányában is van és lehet annak szerepe. Mindaddig egyszerűbb kérdés volt a fák telepítési helyének meghatározása, amikor a szőlők közé kerültek a fák, amely ugyan megnehezítette a szőlő és a gyümölcsfák kezelését, de ugyanakkor ökológiai értelemben nagyobb termesztési biztonságot jelentett.

A Duna-Tisza köze homoktalaja a dunai homokból származik, azaz erősen meszes; viszont sok részen kisebb-nagyobb mélységben eltemetődött réti öntés vagy csernozjom talajrétegek kaptak borítást. A leírtak is bizonyítják, mennyire mozaikos a domborzat, a talaj és a vízellátottság is. A „fagyjárás”, a fajták termőképességbeli mozaikossága jól bizonyítható a kecskeméti Magyar-Szovjet Barátság MgTSz gerőmajori ültetvényei alapján (vö. Surányi 2011). Ha elővesszük az 1959. évi országos fakatesztet, e nagytájbán (Dél-Pest megye, Bács-

Kiskun, Jász-Nagykun-Szolnok és Csongrád megyék nyugati szélén) közel 2 millió (országos állomány 33,1%) sárgabarackfa volt. A diszlokációs centrumok még a mostani óvatos rekonstrukciós program számára is információt nyújtanak.

Viszont 2015 éve sem történeti-társadalmi, sem klimatikus értelemben nem egyezik meg az 1950-es évek állapotával, így a sárgabarack állomány növelése rendkívüli körülmények között igénylő feladat, miközben a közgazdasági és (kül- és bel-) piaci viszonyok megváltoztak. A napjainkra érzékelhető klímaváltozás következményei azonban nem hagyhatók figyelmen kívül, sok egyéb ténnyel együtt sem. A piac azt szeretné, ha korán, nagyméretű, tárolható és jól szállítható gyümölcs állna a fogyasztók rendelkezésére, a fajták hol sápadt szalmasárga, hol egyöntetű lilás-piros fedőszínnel. A termelő egyet tehet: tudomásul veszi, de a termelői érdekképviseleteknek szükséges kiemelni, hogy e nagytájbán született spontán vagy tudatos nemesítői munkával létrehozott fajták gyümölcse magasan felette áll íz- és zamatban minden más sárgabarackfajtánál!

TÁJSPECIFIKUS FAJTÁK A DUNA-TISZA KÖZÉRE

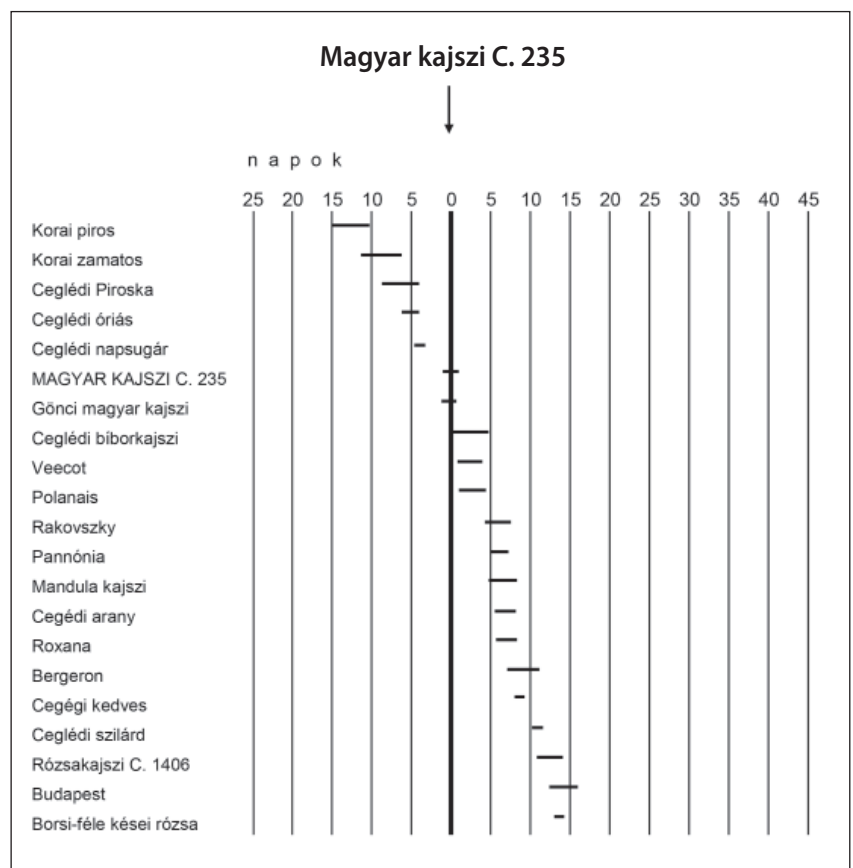
A közelmúltban egy keceli konferencián e sorok írója számba vette a Duna-Tisza közére, annak adott körzetére alkalmas fajtákat. Ezek Nyujtó és munkatársai tájszelekciónból származó fajtái, a ceglédi műhely új hibridjei (Nyujtó – Kerek – Erdős), vagy a Corvinusé, továbbá egyes honosított sárgabarackfajták körébe tartoznak. 23 fajta, sok vagy kevés – ezt mindig a régió sajátosságai döntenek el. A Cegléd feletti dombságon vagy a magyar bácskai részen a Roxana, a Korai zamatos vagy éppen a Ceglédi bíborkajszi is biztonsággal termeszthető, de az biztosan állítható, hogy sűrű ágrendszerű, nagy tőszámú ültetvények jelen fajtákból sem, de talán másokból sem lehetségesek.

A korai tavaszodás, a „hintázó” léghőmérséklet és a fényhiány (vagy inkább a zöld fény) miatti fiziológiai zavarok a virágrügyképzés, a termékenyülés zavarait és a termőképletek pusztulását idézik elő. Még a patológiai tünetes gallyszáradás esetében is lehet szerepe a kedvezőtlen fényviszonyoknak.

Mivel több szakkönyv (Nyujtó – Tomcsányi 1959, Nyujtó – Surányi 1981, Péntes – Szalay 2003, Soltész 2008, Surányi 2011), vagy a sárgabarack nemesítők fajtaleírásai (Nyujtó – Kerek – Erdős, Brózik, Pedrych) elérhetők, az elkövetkezőkben az ajánlott fajtáknak csak egy-egy fontos jellemzőjét ismertetjük, az érési fenogramot pedig az 1. ábra tartalmazza.

Versenyben a ceglédi hibridek a tájfajtákkal

1. ábra | Telepítésre javasolt fajták érési ideje a Duna-Tisza közeli nagytájbán

Az ajánlott fajták leírása a következő:

- **KORAI PIROS.** Korai virágzású, részben öntermékenyülő, gyümölcse kicsi-középnagy, lapított; fagyűrő, sharka vírusra kevésbé érzékeny, ökológiai alkalmazkodása kiváló.
- **KORAI ZAMATOS.** Magyar kajszi előtt nyílik, öntermékenyülő; gyümölcse középnagy, elég lédús; téli fagyokat bírja, gnomóniára és moníliára érzékeny.
- **CEGLÉDI PIROSKA.** Középidőben virágzik, önmeddő, Magyar kajszi porozza, gyümölcse középnagy; alanyválogató, sharka vírusra, moníliára, fagyra közepesen érzékeny.
- **CEGLÉDI ÓRIÁS.** Korán virágzik, önmeddő, jó pollenadó:

Ceglédi arany

Mandulakajszi klónfajta (A szerző felvételei)

Magyar kajszi, gyümölcse nagy-igen nagy; közepesen fagyérzékeny, sharka vírusra kevésbé fogékony, ágelhalásra hajlamos.

- **CEGLÉDI NAPSUGÁR.** Korán virágzik, önmeddő, pollenadói nem tisztázottak, gyümölcse kemény; moníliára, fagyra közepesen, sharka vírusra kevésbé érzékeny.
- **MAGYAR KAJSZI C. 235.** Gönci Magyar kajszi előtt nyílik, öntermékenyülő, gyümölcse középnagy; kevésbé fagyérzékeny, mint a Gönci Magyar kajszi.
- **GÖNCI MAGYAR KAJSZI.** Öntermékenyülő, Magyar kajszi C. 235 után érik; gyümölcse középnagy; korán termőre fordul, viszonylag jó fagyűrűsű.
- **CEGLÉDI BÍBORKAJSZI.** Magyar kajszival egy időben virágzik, öntermékenyülő, gyümölcse nagy; János-napi hajtásokat képez, fagyérzékeny, sharka vírus és citospóra iránt toleráns; termőhelyben válogat.
- **VEECOT.** Virágzása változó időben, önmeddő, gyümölcse kicsi-közepes; sharka vírusra toleráns.
- **CEGLÉDI GÖMBÖLYŰ.** Középidőben virágzik, részben öntermékenyülő, gyümölcse nagy; sharka vírusra közepesen érzékeny, fagyűrűsége elég jó.
- **POLONAIS.** Középidőben virágzik, termékenyülése bizonytalan, gyümölcse középnagy-nagy; téli fagyok alig, tavaszi fagyok károsítják, moníliára érzékeny, rákosodásra hajlamos.
- **RAKOVSZKY KAJSZI.** Középkorai virágzású, öntermékenyülő, gyümölcse középnagy; fagyűrűsége jobb, mint a Magyar kajszié, rákosodásra hajlamos.
- **PANNÓNIA.** Középkésőn virágzik, öntermékenyülő, gyümölcse nagy, János-napi hajtásokat képez; sharka vírusra érzékeny, kiváló télálló, alanyokban nem válogat.
- **MANDULAKAJSZI.** Késői virágzású, részben öntermékenyülő, gyümölcse nagy-igen nagy; Magyar kajszinál jobb fagyűrűsű, sharka vírus és monília iránt kissé fogékony.
- **CEGLÉDI ARANY.** Későn virágzik, öntermékenyülő, gyümölcse középnagy; túl sok csapadék után repedezik, fagyűrűsége közepes, sharka vírusra alig érzékeny.
- **ROXANA.** Középidőben virágzó, részben öntermékenyülő, gyümölcse nagy; sharka vírusra közepesen érzékeny, főleg síkvidéken fagyérzékeny, talajban válogat.
- **BERGERON.** Későn virágzik, öntermékenyülő, gyümölcse középnagy; moníliára és sharka vírusra egyaránt érzékeny.
- **NYUJTÓ FERENC EMLÉKE.** Késői virágzású, öntermékenyülő, gyümölcse középnagy; sharka vírusra elég érzékeny, fagyűrűsége igen jó.
- **CEGLÉDI KEDVES.** Középkésői virágzású, öntermékenyülő, gyümölcse középnagy; moníliára, sharka vírusra közepesen érzékeny, fagyűrűsége elég jó.
- **CEGLÉDI SZILÁRD.** Későn virágzik, öntermékenyülő, gyümölcse középnagy, nem hullékony; fagyűrűsége jó, sharka vírusra nagyon érzékeny, a Duna-völgybe való.
- **RÓZSABARACK C. 1406.** Magyar kajszi után virágzik, öntermékenyülő, gyümölcse középnagy; téltűrőse kiváló, tavaszi fagyok alig károsítják, sharka vírusra igen érzékeny.
- **BUDAPEST.** Középidőben virágzik, öntermékenyülő, gyümölcse nagy-középnagy, lapított; sharka vírusra kevésbé érzékeny, kevésbé fagyérzékeny, rákosodásra hajlamos.
- **BORSI-FÉLE RÓZSA.** Későn virágzik, nagyon fényigényes, öntermékenyülő, gyümölcse kicsi-középnagy; kissé fagyérzékeny, sharka vírusra kevésbé érzékeny, húsa lisztes.

SURÁNYI DEZSŐ